ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti



№10(5)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 482 sahifa,
26-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CODEPЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Informatika darslarida algoritmik topshiriqlar orqali 5–6-sinf o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi 10
Muyassar Xodjiyeva Maxmudjanovna

Maktabgacha ta’limda matematikani o‘qitishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish 17
Samatova Xuvvaydo Rasulovna

Asliyat va fransuzcha tarjimalardagi toponimlarning struktur-grammatik modellari 22
Valijon Mamadjonov Alixanovich

“Tarbiya” darslarida raqamli hikoyalar orqali o‘quvchilarda halollik, mas’uliyat va mehr-oqibat fazilatlarini shakllantirish 26
Abdullayeva Surayyo Babojonovna

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuvning imkoniyatlari 32
Komiljonova Mohinur Alllabergan qizi

Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarida kasbiy kompetentlikni takomillashtirishda modellashtirishning o‘rni 37
Mamadaliyeva Marhabo Xolmamatovna

Raqamli keyslar asosida bo‘lajak pedagoglarning ijtimoiy-pedagogik profilaktik faoliyatga tayyorgarligini takomillashtirish 43
Raximov Sardorbek Kabulovich

Teskari sinf modeli asosida amaliy mashg‘ulotlarga tayyorgarlikni tashkil etish metodikasini takomillashtirish 48
Tursunbayeva Sevinch Normurod qizi, Saidov O‘tkirjon Mallayevich

Sinfni boshqarishdagi muammolar va ularning amaliy yechimlari 53
Xidirov Baxrom Dobilovich

Loyiha texnologiyasining lingvodidaktik asoslari 60
Muhammadaziz Omonov

O‘smirlarda egoizm psixodiagnostikasi 65
Karayeva Yulduz Xushbakovna

Oliy pedagogik ta’limda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning integrativ yondashuvga asoslangan metodikasi 69
Jo‘rayev Shuxratbek Maxamadaliyevich

Inklyuziv ta’lim sharoitida logopedik yordamni tashkil etishning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari 73
Azimova Dilnoza Sherzodovna

Talabalarda ijtimoiy faollik ko‘nikmalarini shakllantirishning psixologik omillari 76
Baxriyeva Nargiza Axmadovna

Bolalar adabiyoti vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy tanlov kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi 81
Duschanova Nilufar Sabirbayevna, Nurmetova Nazokat Baxtiyorovna

Nogiron farzandli onalarda psixologik farovonlikning himoya resurslari: nazariy-metodologik tahlil 86
Kasimova Xulkar Atabayevna

Intellektual rivojlanishida buzilishlari bo‘lgan o‘quvchilar bilan korreksion-logopedik ishda vizual tayanchlar va muqobil kommunikatsiyani qo‘llash modeli 90
Raximova Dildora Saidbasitovna

Дети с комплексными нарушениями развития 93
Д. Т. Ганурова

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik mohiyati ... 97
Mavlyanova Umida Sadikjanovna

Nizolarning yuzaga kelishidagi shart-sharoitlar, shaxs toifalari va ularning xislatlari 101
Choriyeva Durdona Anvarovna, Malikova Umida Nurliboy qizi, Lutfullayeva Iroda Abduvahob qizi

Ijtimoiy tarmoqlarning talaba yoshlar milliy qadriyatlariga ta'sirining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 106
Turg'unov Baxromjon Raximjonovich

Tarbiyachi-pedagoglarda deontologik kompetensiyani rivojlantirishning metodologik yondashuvlari 112
Davlatova Dildora Nuriddinovna

Autizm spektri buzilishiga ega bolalarda nutqiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari 115
A. B. Mamatova

Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati monitoringi va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish 123
Mongiyev Abdulxokim Ibragimovich

Transformational School Leadership and Teacher Performance: A Narrative Literature Review 127
Nilufar Buriyeva Anvar kizi, Axatov Aminjon Tohir ugli,
Sodiqova Marziyaxon Botirjon kizi, Lutfullayeva Moxistara Xayrullo kizi

Pedagogical Model for Improving the Methodological Competence of Future History Teachers Based on Digital Historical Sources 133
Otegenov Berdibay Menglibaevich

Tarbiyalanuvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari va ertakterapiya imkoniyatlari 136
Qosimova Muattarxon Shokirjon qizi

O'qituvchi pedagogik faoliyatida pedagogik mahorat, refleksiv va innovatsion yondashuvning integratsiyasi 140
Mirsagatova Nargiza Sayfullayevna

Xorijiy tajribalar asosida maktab ta'lim mazmunini takomillashtirish 146
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyevich, Teshayeva Toxira Inomjonovna

Pedagogik muhandislikning metodologik asoslari, kategoriyaviy apparati va yondosh ilmiy-pedagogik yo'nalishlar bilan o'zaro aloqadorligi 151
Nasrullayeva Fatima Azatovna

Рефлексивная подготовка будущих воспитателей к личностно ориентированному взаимодействию с дошкольниками 160
Бозорова Зухра Жураевна

Bo'lajak tarbiyachilarning tasviriy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni 165
Xazratkulova Gulyora Tojiboyevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ona tili ta'limini loyihalash kompetensiyasini metakognitiv yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi 169
Raupova Navbahor Bahriddinovna

Kursant va talabalarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish va ekstremal sharoitlarda harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari 174
Yulliyev Nuriddin Jumanazarovich

Talabalarning tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishning ijtimoiy zaruriyati 179
Sharipova Guzal Sodiqovna

Maktabga tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining matematik tasavvurlarini mental yondashuv asosida takomillashtirish: nazariy-metodik sharh 185
Parpiyeva Mohinur Baxtiyor qizi

STEAM yondashuvi asosida fizika laboratoriya mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi 189
Artikov Abdukaxor

"Korpus detektori" mashqlar tizimi: tuzilishi, bosqichlari va qo'llash metodikasi 196
Bahronov Nodirbek Aliyevich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ongli o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda tabaqalashtirilgan yondashuv (EGRA-U diagnostikasi asosida) 199
Ne'matova Diyora Baxodir qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ona tili darslarida hamkorlik texnologiyasidan foydalanishning mavjud holati va metodik muammolari 205
Usmonova Yulduz Faxriddin qizi

Grammatik tarjima metodida ona tilidan foydalanishning didaktik xususiyatlari 210
Erkinova Madina Komil qizi

Talabalarda ta'limiy kommunikativlikni rivojlantirishning pedagogik shart sharoitlari 214
Babayeva Maxfuza Abduvaitovna, Ismoilov Bobur Toxirovich

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi refleksiv kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy tuzilmasi va rivojlanish darajalari 218
Bomurodova Gulhayo Jumayevna

Masalalarni tenglama tuzish yordamida yechimini qurishga o'rgatish metodikasi 223
Ismoilov Bobur Toxirovich, Babayeva Maxfuza Abduvaitovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash mazmunida argumentatsion nutq: darsliklar, o'quv reja va oliy ta'lim adabiyotining kontent-tahlili 229
Mamatova Marg'uba Ummatqul qizi

Основы паллиативной помощи педагогическая поддержка детей, получающих паллиативную помощь 233
Жузбаев Нурлан Урал угли, Хакимова Гульшода Абдусаламовна

"Pedagogikaning pragmatik aspektlari" modulini kreativ yondashuv asosida o'qitish modeli va ingliz tilidagi o'quv materiallarini tanlash mezonlari 237
Meliqo'ziyeva Zarnigorxon Ikromjon qizi

Gospital sharoitida turli yosh guruhlaridagi bolalar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlari 242
S. M. Umarova

Harbiy xizmatchilarda kasbiy faoliyat davomida hissiy kuyish (emotsional burnout) sindromining ijtimoiy-psixologik psixoprofilaktikasi 246
Tursunov Kamariddin G'ulomovich

Использование подходов геймификации при обучении иностранному языку детей 5-6 лет 250
Курбанова Назира Низомиддиновна

Ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilarda tiflotexnik vositalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish metodlari 257
Astanova Zumradxon Toxirovna

O'quvchilar xulq-atvoridagi og'ishish ilmiy tadqiqotlar talqini asosida 262
Azimjonova Rushana Rashid qizi

Образ сильной узбекской женщины в творчестве Зульфии 267
Аскарова Наргиза Абдивалиевна, Усманова Самира Зафаровна

Inklyuziv guruhlarda differensiallashtirilgan yozma topshiriqlar tizimini loyihalash tamoyillari 271
D. X. Saydazimova

Maktabgacha ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish va tarbiyachining kreativ kompetentligini oshirish metodlari 275
Odilova Sitora Ergash qizi

Milliy qadriyatlarga asoslangan matnlar vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy va tanqidiy fikrlashini notiqlik faoliyati orqali rivojlantirish 281
Ziyodullayeva Zuhro Faxriddin qizi

Raqamli transformatsiya sharoitida o'qituvchining refleksiv kompetensiyasini rivojlantirish modeli 286
Magzumova Lola Turakulovna

Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'limda seldan foydalanishga tayyorlash muammosining ijtimoiy va metodik qatlamlari 292
Sayfullayeva Ismigul Qodir qizi

Ichki ishlar xodimlarida koping-strategiyani shakllantirish kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli ta'minlovchi omil sifatida 296
Aliboyev Himaydin Fayzulla o'g'li

Psixologik holatni baholash asosida differensial mashqlar orqali badmintonchilarning koordinatsion va texnik tayyorgarligini rivojlantirish 299
Beknazarov Raxat Axmet og'li

Oliy ta'limda biotexnologiya fanini o'qitishning zamonaviy pedagogik asoslari 302
Jumabayeva Aygul Kuatovna, Ametov Yakub Idrisovich

Dialogik nutq o'qitish metodikasining shakllanishi 307
Xamidullayeva Fotima Adxam qizi

Алгоритм развития управленческой компетентности будущих учителей русского языка и литературы на основе обратной связи и коррекции педагогических решений 313
Акмалова Дилдора Тохировна

Эффективные методы развития икт-компетентности педагогов в цифровой образовательной среде ... 319
Каримова Наргизахон Яхёевна

Qadimgi Misr va Gretsiya olimlarining muhandislik grafikasi fani yuzasidan izlanishlari 322
Ergasheva Shohista Anvar qizi

Предметно-языковые задания на уроках русского языка в начальной школе Узбекистана 324
Худжамова Хуснора Диёр кизи

Musiqa ta'limi dars mashg'ulotlarida interfaol metodlardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari 329
Tuxtasinov Abror Rustamovich

Developing Creative Competence During Pedagogical Practice: an Integrated Model for Future English Language Teachers 332
Mukhtorov Mukhiddin Mansur o'g'li

AI-generatsiyalanuvchi adaptiv testlar orqali talabalarning bilim darajasini diagnostika qilish metodikasini takomillashtirish 338
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Habibullayeva Jamilaxon Ne'mat qizi

Aniq fanlarni o'qitishda o'quvchilarning darsdan tashqari faoliyatini tashkil etishning didaktik modeli va vositalari 343
Saidov Utkirjon Mallayevich, Abdurashidova Munira Abdumumin qizi

Muammoli vaziyatlar va keys-stadi asosida bo'lajak pedagoglarning tanqidiy-analitik tafakkurini rivojlantirish metodikasi 348
Kubayeva Maxbuba Raxmatulayevna

Badiiy asarlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy tafakkuri va ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi 352
Uvaydiloyeva Zarrina Olimovna, Abdullayeva Nazokat Isayevna

Sport psixologining kasbiy kompetentligini tadqiq etishning zamonaviy yo'nalishlari va metodologik muammolari 357
Rasulov Zokir Pardayevich

Научно-теоретические основы совершенствования самостоятельного обучения студентов педагогических вузов в процессе изучения микробиологии 363
Нарзуллаева Ирода Уктам кизи, Каландарова Мадина Андрей кизи

Tarixiy manbalar asosida talabalarda tarixiy tafakkur va tarixiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 368
Ne'matullayev Shohjahon G'aybulla o'g'li

Sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari 378
Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

Sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari 378
Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari 382
Hazratqulova Aziza Rustam qizi, Ashurov Abror Uralovich

Sog'lom turmush tarzidagi qizlarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirishda harakatli o'yinlardan foydalanish mexanizmlari 389
Tashpulatova Dono Ergashevna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Xorij va milliy pedagogika tadqiqotlarida metakognitiv kompetensiya tushunchasi tahlili 395
Feruza Xasanova, Assistent o'qituvchi

Talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlardan foydalanishning nazariy-metodologik aspektlari 402
Ibotova Dildora Shomirovna

Цветочные номинации человека в русском и узбекском языках: значение и конструкция 406
Саитова Хамро Абдуллаевна

Harbiy ta'limda CLIL yondashuvi asosida ingliz tilidagi kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish 412
Shiknazarova Durdana Baxtiyarovna

Qandli diabetga chalingan shaxslarda emotsional barqarorlik va individual-psixologik xususiyatlarning o'zaro aloqadorligi 417
Sadikova Umida Botirovna

Kimyo fanidan virtual laboratoriya mashg'ulotlarida o'quvchilarning umumo'quv ko'nikmalarini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari 421
Jumanova Soxiba Yuldoshovna

O'smir yoshidagi talabalarning kognitiv rivojlanishida neyropedagogik uslublarning o'rni 427
Muxammadiyeva Sevara Bahodirovna

Аттестация и механизмы комплексного мониторинга эффективности руководителей дошкольных образовательных организаций в 2026 году 431
Аъзамова Малохат Наджимовна

Masofaviy ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish .. 436
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyevich, Xalilova Madinabonu Maribjon qizi

Taqsimlangan yetakchilikning maktab boshqaruvidagi nazariy-metodologik asoslari 441
Botirova Ozoda Baxodir qizi

Qayta tayyorlash kursi tinglovchilarini turli nuqsonli bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash metodikasiga o'rgatish (oligofrenopedagogika yo'nalishi misolida) 448
Sharofutdinova Ra'noxon Shavkatovna

"Nurli maskan" maktab-internatlarida ta'lim jarayonida assıstiv va raqamli texnologiyalarni integratıv qo'llashning imkonıyatlari 452
Sharofutdinov Ikboljon Usmonjon o'g'li

Ta'lim tizimida kadrlar menejmenti 456
Avezova Rohila Ruzimboyevna

Basketbol öyinida yönaliş almaştiriş tezligining tuzilmasi va uni belgilovçi omillar 462
Razakov Sanjar Ataxonoviç

Umumiy o'rta ta'lim rahbar kadrlarining moliyaviy savodxonligini rivojlantirish jarayoni va samarali texnologiyalari 466
Bexudova Mexriniso Omon qizi

Maktabgaça katta yoşdagi bolalarni tabiat bilan taniştiriş asosida intellektual qobiliyatlarini şakllantiriş 473
Primova Şahnoza Tölqinova

Autizm spektri buzilişi bölgan bolalarning ta'limdagi iştirokini qöllab-quvvatlaşda sensor muhit va vizual tayançlarni individuallaştiriş 476
Nazokat Abidova Kutbiddinovna



AUTIZM SPEKTRI BUZILIŞI BÖLGAN BOLALARNING TA'LIMDAGI İŞTİROKİNİ QÖLLAB-QUVVATLAŞDA SENSOR MUHIT VA VIZUAL TAYANÇLARNI INDIVIDUALLAŞTIRIŞ

Nazokat Abidova Kutbiddinovna
Nizomiy Ganjaviy nomidagi
Özbekiston milliy pedagogika universiteti dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

ORCID: 0009-0006-6681-9213

Annotatsiya: Mazkur maqolada autizm spektri buzilişi (ASB) bölgan bolalarning ta'lim faoliyatida mustaqil iştirök etişiga ta'sir qiluvçi sensor va taşkiliy omillar pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Maxsus sensomotor maşqlarni takrorlaş emas, balki bolaning kundalik ta'lim vaziyatlarini unga tuşunarli va boşqariladigan qiliş masalasi tadqiqot markaziga qöyiladi. Ilmiy manbalar asosida sensor yuklamani kuzatiş, muhitni moslaştiriş, vizual tayanç vositasida tanlov imkonini yaratiş va natijani real iştirök körsatkiçlari bilan baholaşni birlaştiruvçi tört böğinli metodik model taklif etiladi. Sinfga kiriş, faoliyat turini almaştiriş, jamoaviy topşiriq hamda tanaffusdan söng darsga qaytiş kabi vaziyatlar uçun pedagogik yeçimlar asoslanadi. İş nazariy-metodik xususiyatga ega; taqdim etilgan model böyiça mustaqil tajriba-sinov natijalari keltirilmaydi.

Kalit so'zlar: autizm spektri buzilişi, sensor muhit, vizual tayanç, funksional iştirök, ta'limga moslaşuv, individual qöllab-quvvatlaş, pedagogik monitoring, oila bilan hamkorlik.

Abstract: This article provides a pedagogical analysis of sensory and organizational factors influencing the independent participation of children with autism spectrum disorder (ASD) in educational activities. Rather than focusing on the repetition of specialized sensorimotor exercises, the study emphasizes the importance of making everyday educational situations understandable and manageable according to each child's individual needs. Based on an analysis of scientific literature, a four-component methodological model is proposed, integrating the observation of sensory demands, adaptation of the educational environment, provision of opportunities for choice through visual supports, and evaluation of outcomes using indicators of the child's actual participation in educational activities. Pedagogical strategies are proposed for situations such as entering the classroom, transitioning between activities, completing group assignments, and returning to learning activities after breaks. The study is theoretical and methodological in nature; no independent experimental findings evaluating the proposed model are presented.

Key words: autism spectrum disorder, sensory environment, visual supports, functional participation, educational adaptation, individualized support, pedagogical monitoring, family collaboration.

Аннотация: В статье представлен педагогический анализ сенсорных и организационных факторов, влияющих на самостоятельное участие детей с расстройствами аутистического спектра (РАС) в образовательной деятельности. В центре исследования находится не повторение специальных сенсомоторных упражнений, а создание понятных и управляемых условий повседневной образовательной деятельности с учётом индивидуальных особенностей ребёнка. На основе анализа научных источников предложена четырёхкомпонентная методическая модель, объединяющая наблюдение за сенсорной нагрузкой, адаптацию образовательной среды, обеспечение возможности выбора посредством визуальной поддержки и оценку результатов на основе показателей реального участия ребёнка в образовательном процессе. Обоснованы педагогические решения для таких ситуаций, как вход в класс, переход от одного вида деятельности к другому, выполнение групповых заданий и возвращение к учебной деятельности после перемены. Исследование носит теоретико-методический характер; результаты самостоятельной экспериментальной проверки предложенной модели не представлены.

Ключевые слова: расстройства аутистического спектра, сенсорная среда, визуальная поддержка, функциональное участие, образовательная адаптация, индивидуальная поддержка, педагогический мониторинг, взаимодействие с семьёй.

KIRIŞ

Sinfga kirgan bola darsni tinglay olmasligi ba'zan uning bilim olişga qiziqmasligi bilan izohlanadi. Biroq ayrim hollarda muammo topşiriqning mazmunida emas, unga yetib boriş şaroitidadir: bir vaqtning özida yangrayotgan ovozlar, kutilmagan qönğiroq, ziç joylaştirilgan partalar yoki qaçon nima bölişi noma'lumligi bolaning faoliyatga qoşilişini murakkablaştiradi. Autizm spektri buzilişi bölgan bolalar uçun bu kabi omillar turliça ahamiyat kasb etadi. Şu bois pedagog bolaning nimani bajarmayotganini qayd etişdan oldin unga vazifani bajarişga qanday şaroit yaratilganini tahlil qilişi zarur.

ASB bölgan bolalarda sensor ta'sirlarga sezgirlik, muloqot uslublari hamda odatiy tartib özgarişiga munosabat bir xil emas. Ayrim bola baland ovozdan uzoqlaşadi, boşqasi aynan harakatli faoliyat davomida diqqatini yaxşi jamlaydi; biriga rasmli körsatma foydali bölsa, boşqasi qisqa yozma ketma-ketlikni afzal körişi mumkin. Şuning uçun "autizmli bola uçun mos sinf" degan yagona muhitni belgilaşdan köra, bolaning muayyan faoliyatda iştirökiga tösqinlik qilayotgan omilni aniql aş ilmiy va amaliy jihatdan asosliroqdir [2, 3].

N. Abidovaning 2025-yilda e'lon qilingan tadqiqotida sensor-motor korreksion maşğulotlarni taşkil etiş, maşq rejimi va mutaxassis hamda ota-ona hamkorligi masalalari körib çiqilgan [1]. Mazkur maqolada esa tahlil markazi boşqa: maxsus maşğulotning davomiyligi yoki maşqlar majmui emas, ta'limning odatiy jarayonida sensor muhit va körsatmalarni moslaştiriş orqali bolaning faol iştirökini qöllab-quvvatlaşdir. Uşbu farqlaniş yangi mavzuning mustaqil pedagogik muammosini belgilaydi.

Maqolaning maqsadi ASB bölgan bolalar ta'lim olayotgan muhitning sensor va taşkiliy xususiyatlarini ularning individual ehtiyojlari bilan muvofiqlaştirişga xizmat qiladigan metodik yondaşuvni işlab çiqiş, uni kundalik faoliyat misolida asoslaş hamda natijani baholaşning kuzatiladigan körsatkiçlarini taklif etişdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

ICF konsepsiyasi faoliyatdagi çeklanişni faqat şaxsning individual xususiyati sifatida izohlamaydi; muhit omillari ham bolaning imkoniyatini kengaytirişi yoki çeklaşi mumkin [2]. Pedagogik nuqtayi nazardan bu tamoyil muhim: topşiriqni bajarişga qiynalayotgan bolaning qobiliyatini baholaş bilan birga öquv joyi, körsatma tili, kutilayotgan harakatlar tartibi va dam oliş imkoniyati ham tekşiriladi. Natijada "bolani muhitga moslaştiriş" biryoqlama talabi örniga "bola va muhit örtasidagi moslikni oşiriş" masalasi ilgari suriladi.

NICEning ASB bölgan bolalar va ösmirlarni qöllab-quvvatlaş böyiça tavsiyalarida yoritiş, şovqin, şaxsiy masofa va vizual körsatmalarni individual sezgirlikka moslaştiriş zarurligi qayd etiladi [3]. Bu tavsiyalarni maktab şaroitiga bevosita köçirib, barça öquvçi uçun bir xil qoidaga aylantiriş töğri emas. Ular pedagogga qanday jihatlarni kuzatiş kerakligini körsatuvçi yönaliş sifatida xizmat qilişi mumkin. Muhitni özgartirişning özi natija kafolati bölmagani uçun keyingi baholaş şart.

K. Hume va hammualliflar dalillarga asoslangan amaliyotlar şarhida vizual qöllab-quvvatlaş, tabiiy vaziyatdagi öqitiş va boşqa pedagogik yondaşuvlarni tizimlaştirgan [4]. Biroq bir usulning ilmiy adabiyotlarda samarali amaliyot sifatida tavsiflanişi har qanday maktabda, har qanday bola uçun ayni natija berişini anglatmaydi. Metodik qarorning asoslanganligi qöllangan vosita nomi bilan emas, tanlangan maqsad, bolaga qulaylik va kuzatilgan iştirök özgarişi bilan belgilanışı lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA NAZARIY TAYANÇLAR

Tadqiqot nazariy-metodik xarakterda olib borildi. Birlamçi manba sifatida sensor-motor korreksiyaning taşkiliy jihatlariga bağişlangan maqola [1], ilmiy-nazariy asos sifatida esa faoliyat va iştirökni muhit bilan boğlaydigan Xalqaro funksionallik, nogironlik va salomatlik tasnifi (ICF) [2] hamda xalqaro klinik-amaliy tavsiyalar [3] körib çiqildi. Dalillarga asoslangan pedagogik amaliyotlarga doir tadqiqot [4] va sensor yordam vositalari yuzasidan 2024–2026-yillarda e'lon qilingan şarhlar [5–7] qiyosiy örganildi. Mazkur tahlil tizimli şarh yoki meta-tahlil deb talqin qilinmaydi; manbalar mavzuning asosiy nazariy va amaliy qirralarini oçiş uçun tanlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sensor muhit va ta'limiy iştirök örtasidagi pedagogik boğliqlik

Ta'limda iştirökni faqat partada belgilangan vaqt davomida ötiriş yoki öqituvçi körsatmasini sözsiz bajariş bilan ölçaş yetarli emas. Bola darsni boşlab bera olişi, yordam söraşi, kerakli materialni tanlaşi, tengdoşi bilan vazifani bölişişi va ortiqça yuklama paydo bölganda tanaffus zarurligini bildira olişi ham iştirök belgisidir. Bunday körsatkiçlar bola uçun ma'noli faoliyatga boğlanganda pedagogik baholaş haqiqiy mazmun kasb etadi.

Sensor muhitni individuallaştiriş üç xil vazifani bajarişi mumkin. Birinçidan, faoliyatga kirişni qiyinlaştirayotgan ortiqça ta'sirni kamaytiradi. Ikkinçidan, vaziyatning oldindan anglanişini küçaytirib, bolaga harakatini rejalaştiriş imkonini beradi. Üçinçidan, bolaga öz ehtiyojini bildiriş va moslaşuvni tanlaş huquqini yaratadi. Bu

vazifalar özaro boğliq bölsa ham, bir xil emas: şovqinni kamaytiriş taşkiliy çora bölsa, "tanaffus" kartoçkasidan foydalanişni örgatiş kommunikativ va mustaqillik könikmasidir.

Ayniqsa, "sensor yordam" tuşunçasini ehtiyotkorlik bilan işlatiş talab etiladi. 2025-yilda çop etilgan tizimli şarh sensor asosli ayrim usullar böyiça foydali natijalarni muhokama qilgan bölsa-da, aynan sensor muhit modifikatsiyasining funksional iştirökka ta'siri haqidagi tadqiqotlar yetarli emasligini ta'kidlaydi [6]. 2026-yilgi maktabdagi sensor faoliyat jadvali haqidagi şarh ham dalillar küçi pastligini va har bir öquvçi böyiça alohida monitoring zarurligini körsatadi [7]. Şu sababli taklif qilinayotgan model muayyan sensor usulning klinik samarasi isbotlangani haqidagi da'voga emas, ta'limiy kiriş imkoniyati va kuzatiladigan iştirökni tartibli rejalaştirişga tayanadi.

"Kuzatiş – moslaştiriş – iştirök – qayta baholaş" modeli

Manbalar qiyosiy tahlilidan kelib çiqib, odatiy sinf şaroitida qöllaş mumkin bölgan tört böğinli metodik model taklif qilinadi. U mustaqil tekşiruvdan ötgan standartlaştirilgan dastur emas, balki pedagogning kuzatuv va qarorlarini ketma-ket tartibga soluvçi mualliflik taklifidir. Modelning içki mantiği şundan iboratki, yordam vositasi bolaning faoliyatdagi aniq qiyinçiligidan kelib çiqadi, amaliyotda sinab köriladi va qayta baholaş orqali özgartiriladi.

1. Kuzatiş: qiyinçilikning vaziyatini aniqlaş

Pedagog avvalo "bola darsda bezovta" kabi umumiy bahodan voz keçib, vaziyatni aniq tavsiflaydi. Qiyinçilik qaçon yuz beradi: koridordan sinfga kirişda, guruh a'zolari bir vaqtda gapirganda, yöriqnoma özgarganda yoki tanaffusdan keyinmi? Bolaning şu paytdagi muloqoti qanday: yordam sö raydimi, qöllari bilan quloğini yopadimi, çetga çiqadimi? Holatning mumkin bölgan sababini taxmin qiliş mumkin, ammo taxminni taşxis örnida qabul qiliş mumkin emas. Zarur bölsa, ota-ona va tegişli mutaxassis fikri olinadi.

2. Moslaştiriş: muhit va axborot hajmini qayta quriş

Kuzatilgan tösiqqa qarab kiçik, qaytarib böladigan moslaşuv tanlanadi. Masalan, baland ovozli guruhdan çetroq joy, topşiriq bosqiçlarini tasvirlovçi ikki-uçta belgi, özgarişdan oldin qisqa ogohlantiriş yoki bolaga maqbul tinçlaniş joyini belgilaş. Muhimi, vosita bolaning tanlovi va xavfsizligi bilan muvofiq bölsin. Quloqçin, yoritişni özgartiriş yoki harakat tanaffusi kabi takliflar ham muayyan bola uçun qulay bölgandagina qöllanadi; ularni barçaga majburiy tatbiq etiş asosli emas.

3. İştirök: könikmani tabiiy faoliyatda işga tuşiriş

Moslaşuvning pedagogik qiymati bolaning real vazifaga qaytişida namoyon böladi. Masalan, vizual jadval taqdim etilgaç, öquvçi keyingi topşiriqni mustaqil boşlaydimi? Tanaffus belgisi joriy qilingaç, bola darsdan butunlay çetlaşiş örniga qisqa tanaffus sörab, keyin yana qatnaşadimi? Öqituvçi faqat töğri javoblar sonini emas, muloqot taşabbusini, tanlovni bildirişni va iştirökning bolaning imkoniyatiga mos davomiyligini ham hisobga oladi.

4. Qayta baholaş: yordamning foydasini iştirök bilan soliştiriş

Bir neça öxşaş vaziyat qayd etilgaç, dastlabki holat bilan keyingi kuzatuvlar taqqoslanadi. Agar darsni boşlaş osonlaşgan, lekin bola doim kattalar işorasini kutayotgan bölsa, kömak hajmini asta-sekin kamaytiriş körib çiqiladi. Agar moslaşuvdan keyin ham zöriqiş küçaysa, tanlangan vositaning özi ham noqulay bölişi mumkin. Bunda pedagog boladan köproq böysunişni talab qiliş örniga muhitni, topşiriqni yoki yordam usulini özgartiradi. Natija bitta muvaffaqiyatli maşğulotga emas, takrorlanadigan vaziyatlardagi özgarişga tayanadi.

Kundalik ta'lim vaziyatlari uçun metodik yeçimlar

Bolaning maktabdagi kundalik hayoti alohida-alohida maşğulotlardan iborat emas. U kiriş, kutiş, harakatlaniş, faoliyatni almaştiriş, boşqalar bilan birga işlaş va dam oliş kabi ketma-ket vaziyatlarni boşdan keçiradi. Şu sababli sensor moslaşuvçanlikni östirişga qaratilgan pedagogik reja biror jihoz röyxatidan emas, bola kun davomida duç keladigan eng muhim iştirök nuqtalaridan boşlanişi maqsadga muvofiq.

Sinfga kiriş vaziyatida öquvçi yölakdagi şovqin va gavjumlik tufayli eşik oldida töxtab qolişi mumkin. Bunga javoban darsga bir neça daqiqa ertaroq kiriş, kiriş yölini oldindan körsatiş yoki sinf eşigida "sumkani joylaş – ötiriş – birinçi vazifani tanlaş" kabi vizual ketma-ketlikdan foydalaniş sinab köriladi. Bu holatda natija "bola tinç turdi" degan subyektiv kuzatuv emas, balki maktabga kelgaç vazifani boşlaş uçun kerak bölgan yordam darajasi bilan ifodalanadi.

Faoliyat turini almaştirişda muammo köpinça yangi topşiriqning özidan köra kutilmagan özgariş bilan boğliq bölişi mumkin. Pedagog dars oxiriga yaqin tugaş belgisini körsatadi, keyingi maşğulotni qisqa söz yoki tasvir bilan bildiradi va bolaga özi bilan olib ötişi mumkin bölgan taniş predmetni taklif qiladi. Bunda vizual tayanç vaqtni "töldiriş" uçun emas, bolaning keyingi vaziyatni oldindan anglab olişiga xizmat qilişi kerak.

Jamoaviy topşiriqda sensor yuklama bilan ijtimoiy talab bir paytning özida ortadi. Barça bolani bir xil katta guruhga jalb qiliş örniga, ikki kişilik hamkorlikdan boşlaş, har bir iştirökçining vazifasini kartoçkada körsatiş va javobning oğzaki yoki tasvirli şaklini qabul qiliş mumkin. Pedagog "jamoaga qoşildi" degan xulosa örniga bola öz vazifasini qaçon boşlagani, şer igiga qanday murojaat qilgani va yordamni qanday söraganini belgilaydi. Bu yondaşuv muloqot imkoniyatlarini real ta'limiy vazifa bilan birlaştiradi [4].

Tanaffusdan keyingi qaytiş vaziyatida esa kattalarning maqsadi bolani imkon qadar tez jim ötirğiziş bölmasligi lozim. Öquvçi oldindan kelişilgan qisqa tiklaniş vaqtidan foydalanişi, "tayyorman" yoki "yana vaqt kerak" mazmunidagi belgini körsatişi mumkin. Şundan söng mos hajmdagi vazifa taklif etiladi. Bunday erkinlik nazoratsizlik emas; aksinça, bolaning öz holatini bildirişini qöllab-quvvatlaş hamda darsga qaytiş uçun aniq, tuşunarli tartib yaratişdir (1-jadval).

1-jadval: **İştirökka yönaltirilgan pedagogik moslaşuv va monitoring namunasi**

Kundalik vaziyat	Ehtimoliy tösiq	Sinab köriladigan moslaşuv	Kuzatiladigan iştirök belgisi
Sinfga kiriş	Gavjumlik, şovqin, vazifa noaniqligi	Tinçroq kiriş yöli; üç bosqiçli vizual körsatma	Birinçi vazifani boşlaşda kömak miqdori
Faoliyatni almaştiriş	Kutilmagan özgariş	Oldindan ogohlantiriş; "hozir–keyin" kartasi	Ötişni mustaqil boşlaşi yoki yordam söraşi
Kiçik guruhda işlaş	Bir vaqtdagi nutq, rollarning noaniqligi	Ikki kişilik guruh; aniq rol va navbat belgisi	Şerik bilan bitta maqsadli almaşuvni bajarişi
Tanaffusdan qaytiş	Tiklaniş uçun vaqt ehtiyoji	Kelişilgan qisqa tanaffus; qaytiş belgisi	Keyingi faoliyatga qayta qoşilişi
Yordam söraş	Ehtiyojni tuşuntiriş qiyinligi	Söz, işora yoki tasvirdagi yordam belgisi	Kerak paytda mustaqil murojaat qilişi

Izoh. Jadvaldagi körsatkiçlar diagnostik mezon yoki barça bolalar uçun majburiy standart emas; ular individual pedagogik kuzatuvni rejalaştiriş uçun namunaviy ifodalardir.

Natijani baholaş va pedagog-oila hamkorligi

Modelni amaliyotda qöllaş uçun ortiqça murakkab diagnostika jadvali şart emas. Qisqa kundalik qaydda vaziyat, qöllangan moslaşuv, bolaning javobi va keyingi qaror aks ettirilsa, pedagogik yordamning mantiği köriniadi. Masalan: "Duşanba kuni guruh işiga kirişda ikki marta oğzaki eslatma kerak böldi; çorşanba kuni rol kartasi bilan bir marta işora yetarli böldi". Bunday qaydlar guruh tarkibi, topşiriq qiyinligi va bolaning umumiy holati özgarganini ham hisobga olgan holda talqin qilinadi.

Monitoringda kamida üçta farqli körsatkiç ajratilişi maqsadga muvofiq: iştirök taşabbusi, kattalar kömagiga ehtiyoj va könikmaning boşqa vaziyatga köçişi. Masalan, "tanaffus söradi" degan holatning özi foydali bölişi mumkin, biroq bolaning bu belgidan darsda ham, uyda ham foydalana boşlaşi könikmaning kundalik ahamiyatini körsatadi. Kuzatuv vaqtida bolaning noqulaylikni bildiriş huquqi saqlanişi, rad javobi esa jazolaş uçun asos bölmasligi zarur.

Ota-ona va pedagog bir xil ramz yoki körsatmani qöllaşi mumkin, lekin bu oilaga maktabdagi barça talablarni köçiriş kerak degani emas. Hamkorlikning foydali şakli – bolaning ikki muhitda ham haqiqatan kerak böladigan bitta maqsadini tanlaşdir. Masalan, "yordam söraş" belgisi uyda kiyiniş, maktabda esa öquv qurollarini tayyorlaş vaziyatida qöllanadi. Pedagog ota-onadan bola qaysi körsatmani yaxşi qabul qilişi va nimadan bezovta bölişi haqida kuzatuv söraydi; oila esa maktabdagi vosita bolaning kundalik hayotida qulayligini bildiradi. Bunday ikki tomonlama axborot almaşuvi bolaning ehtiyojiga moslaşişni yaxşilaşi mumkin [3, 5].

Yordam natijasini baholaşda kattalarning qulayligi bilan bolaning qulayligi har doim bir xil emasligini ham unutmaslik lozim. Öquvçi kamroq gapirgani yoki öz joyida köproq ötirgani avtomatik ravişda yaxşiroq ta'lim oldi degani emas. Mezon sifatida uning topşiriq mazmunini tuşunişi, tanlovni bildira olişi, şerik bilan işlaşi va faoliyatdan ma'no olişi birgalikda köriladi. Bu jihat ilmiy tahlilni faqat taşqi xulq-atvorni boşqarişga qaratilgan soddalaştirilgan qaraşdan ajratadi.

Sensor xususiyatlarni hisobga olişning ikki xil yöli mavjud: bolaga turli ta'sirlarni berişga qaratilgan maxsus sensor yoki sensomotor maşğulotlar va odatiy faoliyatdagi ortiqça tösiqlarni kamaytirişga qaratilgan muhit moslaşuvi. Ular maqsadi, ijroçisi va baholaş mezonlari jihatidan farqlanadi. Birinçi yönalişda ayrim usullar mutaxassis malakasini va xavfsizlik bahosini talab qilsa, ikkinçi yönalişda pedagog dastur yoki jihozdan köra darsning tuzilişi, axborot beriş usuli va bolaning mustaqil harakatiga e'tibor qaratadi. Uşbu maqola aynan ikkinçi yönalişdagi pedagogik qarorlarni tizimlaştiradi.

2024-yilgi tezkor ilmiy şarh maktab öquvçilarining sensor qiyinçiliklarini qöllab-quvvatlaşda muammoga mos maqsad va fanlararo hamkorlik zarurligini ta'kidlaydi [5]. 2025-yildagi tizimli şarh esa ayrim sensor yondaşuvlar böyiça dalillar mavjudligiga qaramay, sensor muhitga kiritilgan özgarişlar ta'siri töliq örganilmaganini qayd qiladi [6]. Demak, "sinfda maxsus zona taşkil etildi" yoki "vizual jadval osildi" kabi taşkiliy faktning özi ilmiy natija emas. Natija – uşbu özgariş bolaning öqişga kirişi, davom ettirişi va öz ehtiyojini bildirişiga qanday boğlanganida.

Metodik modelning imkoniyati şundaki, u pedagogik yordamni qat'iy retseptga aylantirmaydi. Agar bola tasvirli jadvalga qiziqmasa, uni yanada köproq kartoçka bilan töldiriş şart emas; boşqa aloqa vositasi tanlanadi. Agar sinfda tinç burçak mavjud bölsa-yu, öquvçi undan foydalanişni xohlamasa, uning holatini tinglaş muhimroq. Muammoga mos yondaşuv bolani oldindan belgilangan şaklga solişdan köra mavjud tösiqning kelib çiqişini biliş va unga asosli javob berişni talab qiladi.

Tadqiqotning çeklovlari va istiqboldagi vazifalar

Maqolada taklif etilgan tört böğinli model alohida maktablar kesimida hozirça empirik sinovdan ötkazilmagan. Keltirilgan ta'lim vaziyatlari metodik misol sifatida taqdim etilgan bölib, real öquvçilar töğrisida yiğilgan tajriba ma'lumotlarini aks ettirmaydi. Şu bois modelning samaradorligi böyiça aniq foiz körsatkiçlarini kelti riş uçun qöşimça empirik tadqiqotlar ötkaziş maqsadga muvofiq. Taklifning hozirgi bosqiçdagi ahamiyati uning konseptual izçilligi va amaliy kuzatuv uçun aniq mezonlar taqdim etişida namoyon böladi.

Keyingi tadqiqotlarda alohida belgilangan bir yoki ikki iştirök körsatkiçi böyiça dastlabki holat, moslaşuv joriy etilgan davr va keyingi kuzatuv natijalarini taqqoslaş mumkin. Bunda iştirökni pedagog qaydlari bilan bir qatorda bolaning özi ifodalagan qulaylik, ota-ona kuzatuvlari hamda imkon qadar mustaqil kuzatuvçi ma'lumotlari asosida baholaş maqsadga muvofiq. Bunday yondaşuv muhitni individuallaştirişning qaysi elementi, kimga va qanday vaziyatda köproq foyda berişini aniql aşga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

ASB bölgan bolalarni ta'lim jarayonida qöllab-quvvatlaşda sensor muhitni individuallaştiriş maxsus jihozlardan foydalanişni kengaytiriş bilan bir qatorda har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olişni ham nazarda tutadi. Uning pedagogik mazmuni bolaning muayyan vazifada iştirök etişiga ta'sir qiluvçi şaroitlarni aniql aş, ularga mos keladigan özgarişlarni taklif qiliş va natijani bolaning öz faoliyati orqali baholaşdan iborat.

Maqolada asoslangan "kuzatiş – moslaştiriş – iştirök – qayta baholaş" modeli bolaga qaratilgan yordamning mantiqiy ketma-ketligini belgilaydi. Vizual tayançlar, oldindan ogohlantiriş, tanlov va tanaffus imkoniyatlari uşbu ketma-ketlik doirasida aniq kommunikativ yoki ta'limiy vazifalarni hal etişga xizmat qilganda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon böladi. Pedagog-oila hamkorligi esa mazkur könikmalarning maktab va uy şaroitida özaro uyğun ravişda rivojlanişiga yordam beradi.

Şunday qilib, korreksion-pedagogik işning muhim mezonlaridan biri bolaning özida ahamiyatli bölgan faoliyatda tuşunarli, xavfsiz va mustaqil iştirök etiş imkoniyatlarini kengaytirişdan iborat. Taklif etilgan modelning samaradorligini keyingi empirik tadqiqotlar orqali örganiş va baholaş maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Abidova N. Organization of Correction Work with The Help of Sensormotor Correction Method // European International Journal of Pedagogics. 2025. Vol. 5, Issue 5. P. 169–172. DOI: 10.55640/eijp-05-05-37.
2. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). 2001. URL: https://www.who.int/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health
3. National Institute for Health and Care Excellence (NICE). Autism spectrum disorder in under 19s: support and management. Clinical guideline CG170. 2013; updated recommendations. URL: https://www.nice.org.uk/guidance/cg170/chapter/Recommendations
4. Hume K., Steinbrenner J. R., Odom S. L. et al. Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism: Third Generation Review // Journal of Autism and Developmental Disorders. 2021. Vol. 51. P. 4013–4032. DOI: 10.1007/s10803-020-04844-2.
5. Unwin K., Wales K., Johnson T. et al. Evidence Synthesis and Clinical Recommendations for Supporting School Students With Sensory Processing Challenges: A Rapid Review // American Journal of Occupational Therapy. 2024. Vol. 78, No. 6. DOI: 10.5014/ajot.2024.050766.
6. Piller A., McHugh Conlin J., Glennon T. J. et al. Systematic review of sensory-based interventions for children and youth (2015–2024) // Frontiers in Pediatrics. 2025. Vol. 13. Article 1720179. DOI: 10.3389/fped.2025.1720179.
7. Latifi K., Patterson K., Rider J. V., Lau C. Impact of Sensory Activity Schedules on School Performance of Students With Sensory Processing Differences: A Systematic Review // American Journal of Occupational Therapy. 2026. Vol. 80, No. 1. Article 8001185060. DOI: 10.5014/ajot.2025.051334.

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.